

Polylause virkkeensäisenä tekstijaksona Esko Raennon romaanissa *Yksinäisyys*

1. Johdanto

*Yksinäisyys*¹ (=Y, 1998) on kirjailija Esko Raennon (s. 1949) yhdestoista romaani. Sisällöllisesti siinä on paljon yhtymäkohtia kirjailijan aikaisempaan tuotantoon: keskeisiä ovat rakkauteen, läheisyyteen, muistoihin ja kaipuuseen liittyvät kysymykset. Teoksen alku on yhteensulautuvan, näennäisesti harmonisen rakkauden kuvausta, jossa minäkertoja² ja hänen rakastettunsa – teoksen sinä³ – matkaavat epätodellisen autereisessa etelämaalaisessa luonnonmaisemassa. Kuvassa on kuitenkin särö: ihminen on aina yksin ja läheisyyskin on vain kahden ihmisen yhteistä yksinäisyyttä. Minä lähtee rakastettunsa luota, ja miljöö vaihtuu suurkaupungiksi katuineen, kahviloineen, puistoineen ja museoineen. Kaupungissa minä yrittää vaihtelevalla menestyksellä sopeutua uuteen tilanteeseen, uuteen paikkaan, ulkopuolisuuteen, yksinäisyyteen, itseensä. Teoksen lopussa minä palaa talviselle maaseudulle jo autioksi jääneeseen lapsuudenkotiinsa, konkreettiseen yksinäisyyteen. Muistojen kautta läsnä ovat isä ja äiti – oma lapsuus.

Raennon varhaisempiin romaaneihin verrattuna *Yksinäisyys* on kielellisesti ja tulkinnallisesti haastavaa luettavaa. Tietoisen vaikeatulkintaisuuden tukevana kirjailijan psykologinen ote vie lukijan syvälle teoksen minäkertojan sisäiseen maailmaan, missä koetun ja uneksitun välinen raja hämärtyy – niin lukijalle kuin itse päähenkilöllekin (Liukkonen 1998, B 7). Ongelmalliseksi tekstin hallinnan tekee ennen kaikkea se, että *Yksinäisyydelle* ovat tyypillisiä

¹ Alaotsikkoineen teoksen nimi on *Yksinäisyys: missä vetovoimat kumoavat toisensa*.

² Kun jatkossa puhun ”minästä”, tarkoitan *Yksinäisyyden* minäkertojaa.

³ Kun jatkossa puhun ”sinästä”, tarkoitan tätä *Yksinäisyyden* alussa esiintyvää naista, josta kertojakin käyttää läpi teoksen vain nimitystä ”sinä”.

poikkeuksellisen pitkät, rakenteellisesti ja semanttisesti kompleksiset virkkeet. Koska perinteisen virkeanalyysin keinoin tällaisten jopa yli kahdenkymmenen sivun (yli 4000 sanan) mittaisten virkkeiden rakenteen ja temaattisen sisällön tarkastelu on mahdotonta, on työkaluja *Yksinäisyyden* kielen avaamiseen etsittävä lingvistisen tekstintutkimuksen alueelta. Tässä artikkelissa havainnollistan, kuinka makrorakenneanalyysia hyödyntäen *Yksinäisyyden* pitkät virkkeet ovat jaettavissa tekstin kokonaisrakenteen, tyylin ja tulkinnan kannalta merkityksellisiin tekstijaksoihin, polylauseisiin. Tällä kehittelemälläni *polylause*-käsitteellä tarkoitan siis sellaista *Yksinäisyyden* pisimmille virkeille tyypillistä, syntaktisesti ja semanttisesti sidoksista, virkettä suppeampaa mutta yksittäistä lausetta laajempaa tekstijaksoa, joka muodostaa virkkeen makrorakenteen kannalta merkityksellisen kokonaisuuden. Toisin sanoen polylauseet ovat tekstilingvisti-syntaktisia yksiköitä, joiden rajaaminen perustuu *Yksinäisyyden* pitkien virkkeiden temaattisen makrorakenteen hahmottamiseen sekä lauseiden välisten kytkentöjen ja hierarkioiden analyysiin, eräänlaiseen makrosyntaksiin. Artikkelini pohjautuu pro gradu -opinnäytetyöhöni, jossa polylause-käsitettä hyödyntäen tarkastelin laajemmin *Yksinäisyyden* tekstirakenteen, tyylin ja tulkinnan välistä suhdetta (ks. Linnovaara 2003).

Polylauseiden rajaamisessa ja niiden välisten kytkentöjen selvittämisessä hyödynnän makrorakenneanalyysia, jota aiemmin on sovellettu lähinnä tiedottavien ja tieteellis-teoreettisten tekstien tutkimuksessa, esimerkiksi Pauli Saukkonen (2001) tekstilajien teoriaa ja rakennetta koskevassa tekstilingvistiisessä analyysissään. Makrorakenneanalyysin avulla *Yksinäisyyden* pisimpien virkkeiden temaattinen sisältö on abstrahoitavissa makropropositioiksi ja niiden välisiä kytkentöjä kuvaaviksi metakonnektiiveiksi. Analyysin perusteella laaditut, tekstin tulkinnallista metatasoa edustavat makrorakennekaaviot mahdollistavat teoksen pisimpienkin virkkeiden rakenteellisen ja sisällöllisen hallinnan, mikä on edellytys polylauseiden rajaamiselle sekä polylauseiden välisten kytkentöjen tarkastelulle.

Makrorakenneanalyysi perustuu tekstin sisällöllisten ja kielellisten suhteiden tarkasteluun tekstikohtaista esittämisjärjestystä noudattaen. Temaattisesti teksti jäsentyy siten, että tekstiteema eli koko tekstiä luonnehtiva yläteema strukturoituu osa-aiheiksi eli alateemoiksi, alateemat niiden alateemoiksi ja niin edelleen. Tällainen hierarkkinen rakenne ilmenee konkreettisen tekstin tasolla siten, että alateemojen mukaan teksti jakaantuu jaksoiksi – luvuiksi, kappaleiksi, virkkeiksi ja lauseiksi. Hierarkian alin taso eli linearisoitu horisontaalinen teksti edustaa varsinaista eksplisiittistä tekstimerkitystä ja ylemmät vertikaaliset tasot eli ala- ja yläteemat edellisen pohjalta kyseisestä tekstimaailmasta pääteltävissä olevaa implisiittistä merkitystä. (Saukkonen 2001, 42.) Olennaisimman sisällön eli välittömien alateemojensa perusteella tekstin ylempään tason teemat voidaan abstrahoiden tiivistää niin sanotuiksi makropropositioiksi eli tekstijaksojen käsitteellisiksi informaatioytimiksi, toisin sa-

noin ilmaistuksi parafraseiksi (Saukkonen 2001, 43). Voidaan ajatella, että makropropositioissa fokuoittuu tekstin viestinnällinen tavoite ja että ne ovat vastauksia tekstin implisiittisiin kysymyksiin (vrt. Lötscher 1987, 89, 103, 212–214). Ne ovat siis eräänlaisia väliotsikoita, joissa tekstin semanttinen ydinsisältö tiivistyy (*Kieli ja sen kieliopit*, 100).

Tekstijaksojen tiivistäminen makropropositioiksi tapahtuu periaatteessa kolmenlaisen prosessin avulla: a) poistamalla vähemmän tärkeät osat, b) yleisämällä ja c) uudelleen sisältöä konstruoimalla jopa aivan uusin sanoin (van Dijk – Kintsch 1983, 190). Näin ollen makropropositioiksi tiivistetyt teemat eivät ole konkreettisten lauseiden mekaanisia kirjaimellisia summia vaan ajatuksellisia synteettisiä kokonaisuuksia, vastaanottajan abstrahoimia tulkintoja tekstijaksoista tekstikokonaisuuden osina (Mann – Thompson 1986, 57, 70–71).

Makropropositioiden välistä kytkennällistä suhdetta kuvaa yksinkertaistaten rakennemalli $x R y$, jossa x ja y ovat makropropositioita ja R edustaa propositioiden välistä kytkentärelaatiota. Teksteissä erityisesti laajimpien tekstijaksojen väliset kytkennät on usein jätetty eksplisiittisesti ilmaisematta, vaikka ne implisiittisesti ovatkin olemassa. Tekstin alateemoja tulkitessaan ja makropropositioita muodostaessaan vastaanottajan on kuitenkin pääteltävä myös nämä implisiittiset kytkennät, jotta tekstin kokonaisrakenne ja -merkitys tulisi hahmotetuksi. (Saukkonen 2001, 46–47.) Tekstin kuvauksen yhteydessä teemarakenteen sisällölliseen, kielentämättömästä tekstimaailmasta johdettuun tulkintaan perustuvat implisiittiset kytkennät on ilmaistava metakielisesti. Näin ollen teemarakenne $x R y$ on kokonaisuudessaan metakielinen parafrasi, jossa ei välttämättä ole yhtään samaa ilmausta kuin varsinaisessa tekstissä:

TEKSTI

Aioin mennä haukkaamaan raitista ilmaa ja puutarhaa hoitamaan.

Olin ollut koko päivän ahkerasti kirjoittamassa ja lukemassa.

TEEMARAKENNE

Olin lähdössä ulos.

KOSKA

Väsyin sisällä oloon.

Esimerkissä oikealla olevat propositiot, kuten myös niiden implisiittistä kytkentää ilmaiseva metakonnektiivi KOSKA, edustavat tekstin tulkinnallista sisältöä. Teemarakenteen muodostaminen edellyttää siis päättelyä, joka perustuu viestijän pragmaattiseen kokemukseen ja tietoon maailmasta, mm. väsymisestä ja sen takia ulos lähtemisestä. Viestijä luottaa, että sekä tekstin rakenne että sen merkitys ymmärretään tekstinulkoisen tiedon ja hahmottuvan tekstimaailman avulla. Näin ollen tekstin sisältö on muutakin kuin se, mitä

tekstissä suoraan tekstimerkityksenä sanotaan. (Saukkonen 2001, 47.) Varsinkin laajojen tekstikokonaisuuksien hierarkkisen makrorakenteen hahmottaminen ei siten voi periaatteessa olla objektiivisen yksiselitteinen, koska kysymyksessä on tulkinnanvarainen kognitiivinen tekstimaailma (Saukkonen 2001, 44).

Tutkimuksessani olen hyödyntänyt seuraavan järjestelmän mukaista meta-kielistä kytkentätypologiaa *Yksinäisyyden* pitkistä virkkeistä abstrahoimieni makropropositioiden (x ja y) välisiä kytkentöjä kuvatessani:

A. Esittelevä rakenne

Korvauskytkentä. Konnektiivi: EI x VAAN y

Vastakohtakytkentä. Konnektiivi: x MUTTA y

Vertauskytkentä. Konnektiivi: x NIIN KUIN y

Yhtäläisyyskytkentä. Konnektiivi: x ELI / TOISIN SANOEN y

Vaihtoehtokytkentä. Konnektiivi: x TAI y

Lisäyskytkentä. Konnektiivi: x JA y

B. Lokaalinen kuvaileva rakenne

Lokaalis-hierarkkinen kytkentä. Konnektiiveina erilaiset paikkaa ilmaisevat partikkelit, esimerkiksi: x SISÄPUOLELLA / ULKOPUOLELLA y; x EDESSÄ / TAKANA y; x ALLA / PÄÄLLÄ y

C. Temporaalinen kertova rakenne

Eriaikaiskytkentä. Konnektiivi: x SEN JÄLKEEN y; y SITÄ ENNEN x

Samanaikaiskytkentä. Konnektiivi: x KUN y

D. Analysoiva rakenne

Sisältymiskytkentä. Konnektiivi: y KUTEN / ESIMERKIKSI x

Kielteinen sisältymiskytkentä. Konnektiivi: y PAITSI x

E. Kausaalinen, perusteleva rakenne

Syykytkentä. Konnektiivi: x SIKSI y; y KOSKA x

Selityskytkentä. Konnektiivi: x NIIN ETTÄ y; y SILLÄ x

Perustelukytkentä. Konnektiivi: x SIKSI / SIIS y; y SILLÄ PERUSTEELLA ETTÄ x

Tavoitekytkentä. Konnektiivi: JOTTA

Ehtokytkentä. Konnektiivi: JOS x NIIN y; y JOS x

Kielteinen ehtokytkentä. Konnektiivi: x SIITÄ HUOLIMATTA EI y; x MUTTA EI y; EI y VAIKKA x

Edellä kuvattu järjestelmä perustuu Saukkosen (2001, 48–51) esittämään kytKentätypologiaan. Saukkonen ryhmittelee erittelemänsä kytKentälajit kolmeksi päärakennetyypiksi: kertova (narratiivinen), kuvaileva (deskriptiivinen) ja perusteleva (argumentoiva). Omassa järjestelmässäni olen ryhmitellyt kytKentälajit edustamaan viittä eri päärakennetyyppiä, joista kertova (C) ja perusteleva (E) rakennetyyppi ovat samoja kuin Saukkosella. Sen sijaan ne kytKentälajit, jotka Saukkonen on ryhmitellyt kuvailevaan päärakennetyyppiin kuuluviksi, olen jaotellut kahdeksi eri päärakennetyypiksi, ilmiöiden parataktista suhdetta kuvaavaksi esitteleväksi rakennetyypiksi (A) ja lähinnä abstraktia sisältää–sisältyy–suhdetta ilmentäväksi analysoivaksi rakennetyypiksi (D). Lisäksi olen katsonut tarpeelliseksi lokaalisiin suhteisiin perustuvan rakennetyypin (B) lisäämisen järjestelmään. (KytKentätypologiasta tarkemmin, ks. Linnovaara 2003, 15–19.)

2. Esimerkki polylauseiden rajaamisesta

Polylauseiden rajaamisessa on lähdettävä liikkeelle abstrahoimalla *Yksinäisyyden* pitkien virkerakenteiden olennaisin sisältö makropropositioiksi. On syytä korostaa, että kyseessä on vain yksi mahdollinen tulkinta, koska kuten Saukkonen (2001, 59) toteaa, yhdellekään tekstile ei ole olemassa ainoaa oikeaa, kaikkien vastaanottajien spontaanista tulkinnasta lähtevää makrorakennetta. Erityisesti kaunokirjallisten teosten tulkinnat ja siten myös näkemykset niiden makrorakenteesta voivat vaihdella paljonkin, koska tekstien hierarkkisesti ylimpienkin teemojen havaitseminen saattaa olla vaikeaa tai ainakin tulkinnanvaraista. *Yksinäisyydessä* makrorakenteen tulkinnanvaraisuutta lisää erityisesti tekstin lyyrisyyden, virkerakenteiden kompleksisuuden sekä runsaan syntaktisen ikoniikan, ellipsin ja fragmenttien hyödyntämisen aiheuttama vaikeatulkintaisuus (ks. näistä tarkemmin Linnovaara 2003, 25–40).

Polylauseiden rajaamista havainnollistan seuraavassa esimerkin avulla. Analysoin Esko Raennon *Yksinäisyyden* kolmannen luvun toista virkettä eli koko teoksen 20. virkettä makrorakenneanalyysia soveltaen. Kyseinen virke on pituudeltaan 735 sanaa ja se muodostuu 30 kappaleesta, jotka tarkasteluni helpottamiseksi olen merkinnyt roomalaisin numeroin (I–XXX). Etenen käsittelyssäni kappale kerrallaan analysoiden tekstijaksojen keskinäisiä hierarkkisia suhteita. Periaatteessa tarkastelu olisi mahdollista ulottaa lausetasolle saakka, mutta polylauseiden rajaamisen kannalta olen katsonut kappaleiden välisten suhteiden analysoinnin riittäväksi. Ongelmallisissa tapauksissa olen tarkastellut myös lausetasoa. Makrorakenneanalyysin yhteydessä olen tiivistänyt virkkeen semanttisen ydinsisällön makropropositioiksi, jotka tässä yhteydessä voidaan ajatella eräänlaisiksi virkkeensisäisiksi väliotsikoiksi. Tekstitasoa edustavien kappaleiden ja makrorakennetasoa edustavien propositioi-

den välisiä kytkentöjä kuvatessani olen hyödyntänyt edellä esittelemiäni metakielisiä konjunktioita, jotka olen kirjoittanut kapiteelikirjaimin (kytkentöjen eksplisiittisyydestä ja implisiittisyydestä ks. Linnovaara 2003, 43–49). Lopuksi tiivistän tarkasteluni tulokset vielä havainnolliseksi makrorakennekaavioksi.

Tarkastelemani virke kertoo vaiheesta, jossa *Yksinäisyyden* minäkertoja rakastetustaan erottuaan harhailee yksin suurkaupungissa yrittäen sopeutua sen rytmiin ja kirjoittamattomiin sääntöihin. Minä on tehnyt päätöksensä lähteä pois kaupungista, jossa hän tuntee olevansa ulkopuolinen ja sivullinen vailla henkilökohtaista suhdetta kohtaamiinsa ihmisiin. Enemminkin minä on koenut ystäväkseen kaupungin puiston, jota tahtoo vielä ”*tervehtiä, hyvästellä ja kiittää*”, ennen kuin lähtee pois kaupungista:

- (I) Puistoon minä tänäänkin juoksen, mutta en enää pyytääkseni vaan jo tervehtiäkseni ystävää, koska tiedän hylkääväni, jo hylänneeni! tämän kaupungin ja sen ihmisiä koskevat unelmani: juoksen: katua ylös ja toista alas, risteysten poikki ja aukkioiden yli ja suihkulähteen vieritse portista ja porteista kunnes jo patsaskujaa lammen rantaan purolle, missä vihdoinkin hillitsen itseni ja huokaan, sillä jos olenkin riemuissani askelteni uudenlaisen keveyden tähden tahdon silti vielä tämän kerran kierrellä viheriöillä ja metsiköissä hidastellen ja pysähdellen koska vielä tämän kerran nähdä ja kuulla että on jotakin mikä on joka päivä niin kuin eilen ja aina: hyvästellä tahdon ja kiittää
- (II) laskemalla jalkani ruohikkoon tavallistakin pehmeämmin ja hyväilemällä vuorostani minä,
- (III) painamalla käteni puuvanhan kylkeen entistäkin huolehtivammin ja tynnyttelemällä vuorostani minä
- (IV) ja tulemalla veden ääreen hiljemmin kuin koskaan jättääkseni tilaa vuorostani minä:

Nämä kappaleet (I–IV) muodostavat ensimmäisen (= P1) analysoimani virkkeen neljästä polyauseesta. Ensimmäisen kappaleen (I) katson olevan tiivistettävissä kahdeksi makropropositioksi, jotka ovat keskenään kausaalisessa, syykytkentää edustavassa suhteessa: ’minä tahtoo hyvästellä puiston’ (= M1), KOSKA ’minä on lähdössä pois kaupungista’ (= M2). II, III ja IV kappale ovat keskenään rinnasteisia ja I kappaleen makropropositiolle M1 alistaisia, sillä 3. infinitiivin adessiivin verbimuotoihin perustuvina rakenteina ne ilmoittavat I kappaleen lopussa ilmaistun toiminnan (hyvästelemisen ja kiittämisen) tapaa. Kappaleiden II–IV välillä vallitsee kopulatiivinen JA-kytkentä.

Kappaleet V–IX muodostavat polyauseen P2. Sen hierarkkisesti ylimmän tason makropropositio on V kappaleesta abstrahoitava ’minä jää ehkä kaipaamaan jotain’ (= M3):

- (V) kaipaan ehkä jotakin, ehkä kaihomielin kohtaan, ehkä suljen kämmeneeni

Makropropositio M3 ja siten koko polyause P2 on konsekutiivisessa eli seurausta tai selitystä ilmoittavassa suhteessa edeltävään, makropropositioiden M1 ja M2 edustamaan polyauseeseen P1. Tätä liitosta ei ole eksplisiittisesti millään konjunktiolla tekstissä ilmaistu, mutta syy–seuraus-suhdetta implikoi kaksoispiste IV kappaleen lopussa, ja tekstin sisällöllinen tarkastelu tukee tulkintaa. Myöhemmin makrorakennekaaviossa tätä selityskytkeä kuvaamaan käytän metakielistä alistuskonjunktioita NIIN ETTÄ.

Kappaleet VI–IX muodostavat yhdessä kiinteän makropropositiolle M3 alisteisen adversatiivisen eli vastakohtaa ilmaisevan rajauksen, joka on tiivistettävissä makropropositioksi 'minä ei epäröi päätöstään' (= M4). Tälle makropropositiolle on edelleen tiivistettävissä kaksi kausaalissa, syykytkentää edustavassa suhteessa olevaa makropropositiota, jotka keskenään ovat kopulatiivisia: VI ja VII kappaleen sisältämä 'minä kokee itsensä ulkopuoliseksi' (= M5) ja VIII ja IX kappaleen sisältämä 'minällä ei ole mitään menetettävää' (= M6):

- (VI) mutta muistelematta, koska ei ole muistelemista siinä että juuri kun on onnistunut olemaan paikalla niin kuin on suunnitellut ja käyttäytymään niin kuin halunnut ja kuulumaan paremmin kuin edes haaveksia on yhtäkkiä taas yksin,
- (VII) ja odottamatta, koska ei ole odottamista silloin kun onnistuttuaan tavoittamaan etsimänsä ja esittelemään itsensä ja tekemään ehdotuksensa joutuu suin päin laukkomaan takaisin sinne missä oli jo ennestään yhdentekevä,
- (VIII) mutta myös katumatta, koska ei tarvitse katua sen joka yritti vain poiketa tieltä jonka oli nähnyt johtavan takaisin sinne mistä oli lähtenyt,
- (IX) ja epäröimättä, koska ei tarvitse epäröidä sen joka tietää jätettyjen jälkien pysyvän vielä sittenkin kun yhteys elävään on katkennut, niin,

Makropropositioiden ja metakielisten konjunktioiden avulla ilmaistuna polyauseen P2 sisäinen rakenne kuuluu siis seuraavasti: 'minä jää ehkä kaipaamaan jotain', MUTTA 'minä ei epäröi', KOSKA 'minä kokee itsensä ulkopuoliseksi' JA 'minällä ei ole mitään menetettävää'.

Polyause P3 koostuu kappaleista X–XVIII ja on alisteinen polyauseelle P2. Selittävää syy–seuraus-suhdetta osoittaa eksplisiittinen NIIN ETTÄ -kytkös IX ja X kappaleen rajalla. On huomattava, että IX ja X kappaleen välillä oleva alistuskonjunktio *niin että* ilmaisee seurausta koko edeltävälle, kappaleiden V–IX muodostamalle tekstijaksolle. Näin kyseinen *niin että* -kytkentä

osaltaan sitoo kappaleita V–IX yhtenäiseksi *Yksinäisyyden* 20. virkkeen sisäiseksi makrosyntaktiseksi tekstijaksoksi, polylauseeksi (vrt. Linnovaara 2003, 34).

Polylause P3 on jaettavissa edelleen pienempiin yksiköihin, joista ensimmäisen muodostavat kappaleet X–XII:

- (X) että nyt, kun olen ylpeästi varma siitä että en enää ikinä ihastu kenenkään nähä enkä koskaan keksi komppaa kenenkään kuulla enkä kuuna päivänä paljasta kömpelyyttäni ihanimmankaan häikäisijän nauraa, olen myös vapaa ansasta jonka olin itse itselleni rakentanut,
- (XI) enkä vain vapaa, vaan myös veresvoimissani, sillä on yhtäkkiä elähdyttävää käsittää että elävämpi kuin samanaikainen on se mikä koskettaa aikojen yli ja rehevämpi kuin viereinen se mikä ulottuu kaikkialle:
- (XII) että enää minun ei tarvitse vakuutella itselleni että eläville voi välittää jotakin tai että heistä voi tavoittaa tai että elävät voivat ymmärtää tai että itse heitä, eikä myöskään uskotella että ajan myötä kaikki muuttuu ja että edempänä on toisin ja että kärsivällisyys palkitaan ja että lopussa kiitos seisoo: että enää minun ei tarvitse tehdä itseäni tykö ja tyrkyttäytyä ja kerjätä eikä myöskään haaskata aikaani saalistamisen ja saavuttamisen ja kyllästymisen kehässä: että enää ei kaupunki ole enempää kuin paikka jossa taidemuseot ovat eikä puisto muuta kuin viheralue jonka kautta parhaimpiin museoihin pikimmiten pääsee

Edellä olevan tekstijakson kappaleet ovat keskenään rinnasteisia, ja jakso kokonaisuudessaan on tiivistettävissä makropropositioksi 'minä tuntee itsensä vapaaksi ja vahvaksi' (= M7). Kappaleiden XIII–XVIII muodostaman tekstijakson tulkitsen olevan kappaleille X–XII alisteista selittävää täsmennystä. Se jakaantuu edelleen pienempiin yksiköihin, joista ensimmäinen rakentuu kappaleista XIII–XVI:

- (XIII) nukun, syön ja kävelen kävelläkseni mutta ihmisten elämästä en enää välitä enkä naisista piittaa,
- (XIV) katselen, kuuntelen ja tarkkailen tarkkaillakseni mutta tieni valitsen häiriintymättä ja häiriintymättä kuljen
- (XV) ja jos joskus kumarrunkin katsomaan jotakin näyteikkunaan asetettua esinettä teen sen vain varmistuakseni siitä ettei se ole se joksi sitä ajatuksissani luulin, ja jos joskus poikkean pensaiden lomaan pujottautuvalle polulle teen sen vain todistaakseni itselleni että muistin muistamani oikein ja jos joskus pysähdyn keskelle katua teen sen vain tutkiakseni perinpohjin sen monikerroksisen kuvan jossa itseni näen
- (XVI) kulkemassa omaa tietäni juuri niin riippumattomana kuin saattaa kylläinen joka muiden kulkijoiden vauhdista vaikuttumatta sovitaa askeleensa oman sopivansa mukaan:

Kappaleiden XIII–XV välillä vallitsee kopulatiivinen JA-kytkentä. Kappaleen XVI perustana on puolestaan edeltävään kappaleeseen XV sidoksissa oleva adverbiaalirakenne (*näen kulkemassa*). Polylauseen P3 lopusta on erotettavissa vielä XVII ja XVIII kappaleen muodostama, tekstijaksolle XIII–XVI alisteinen kokonaisuus:

(XVII) joskus, ehkä: kiinnitän huomioni johonkin omituisesti elehtivään vastaantulijaan, joskus, ehkä: käännyn katsomaan jonkin ennen näkemättömän jälkeen, ja joskus, ehkä: panen merkille sen että jokin on sitten viime käymän muuttunut,

(XVIII) mutta aina häiriintymättä

Tämän jakson katson olevan täsmennystä nimenomaan XVI kappaleeseen: kappaleiden XVII–XVIII muodostamassa tekstijaksossa minäkertoja kuvaa, millaista käytännössä olisi astella kaupungilla ja ”*muiden kulkijoiden vauhdista vaikuttumatta sovittaa askeleensa oman sopivansa mukaan*”. Suhdetta osoitan jälleen selityskytkentää ilmentävällä metakonjunktiolla NIIN ETTÄ. XVII ja XVIII kappaleen välillä puolestaan vallitsee eksplisiittisestikin ilmi tuotu adversatiivinen eli vastakohtaa ilmaiseva MUTTA-kytkentä. Kokonaisuutena polylauseen P3 kappaleiden välisiä suhteita kuvaisi siis lauseke [(X JA XI JA XII) NIIN ETTÄ (XIII JA XIV JA XV+XVI) NIIN ETTÄ (XVII MUTTA XVIII)].

On huomattava, että *Yksinäisyyden* 20. virkkeen temaattisen makrorakenteen kannalta kappaleiden XIII–XVIII muodostama jakso ei sisällä sellaista informaatiota, mitä ei olisi ilmaistu jo makropropositiossa M7. Näin ollen se ei muodosta virkkeen makrosyntaksin kannalta merkityksellistä omaa itsestä yksikköä, vaan on osa polylausetta P3.

Tarkastelemani virkkeen viimeinen polylause (P4) muodostuu kappaleista XIX–XXX. Rakenteeltaan tämä polylause on monikerroksisempi kuin aikaisemmat, mutta kokonaisuutena se on tiivistettävissä yhdeksi virkkeen makrorakenteen kannalta merkitykselliseksi makropropositioksi ’minä luottaa muistojensa rauhoittavaan voimaan’ (= M8). Tämä makropropositio on kausaalissa, syykytkennällä ilmennettävissä olevassa suhteessa makropropositioon M7. Tekstitason eksplisiittisenä merkinä tästä on alistuskonjunktio *koska* XIX kappaleen alussa.

XX kappaleen sisältämä temporaalinen lauseenvastikepari on kiinteästi sidoksissa XIX kappaleeseen. Tämän jälkeen seuraa ainoastaan yhdestä sanasta (*tiedän*) muodostuva XXI kappale. Ensi näkemältä siirtymä XX kappaleesta XXI kappaleeseen ei tunnu loogiselta eikä virkkeen syntaktisen rakenteen kannalta korrektilta. Oma tulkintani on, että ratkaisu löytyy, kun laajennetaan tarkastelua XXIV kappaleeseen saakka:

- (XIX) koska hetken kestävää ei hätkähdä silloin kun saa katsella sitä missä havaintojen jättämät jäljet lomittuvat ja liukuvat päälletysten muistista kohoavien kanssa eikä väliaikaista kavahda silloin kun saa nähdä sen missä itselle on sija vielä sittenkin kun on jäänyt yksin ja ystävättä oman ehdottomansa varaan
- (XX) selkensä käännettyään ja hyvästinsä jätettyään,
- (XXI) tiedän
- (XXII) koska muistavan ulottuvilla ovat aina vaikkapa lapsuuden lähimetsä jonka puiden alla leikkiä ja askarrella ja nuoruuden vuosien aurinkoinen neva jonka rannan kankareella haaveilla ja nähdä unta
- (XXIII) milloin tahansa, milloin tahansa
- (XXIV) vaikka törähtäisi pahasti ja löisi liikenteen melu, sillä pikimmiten!, tiedän: että huimaavan kaukana sieltä missä vain hetki sitten niin että vaikka kuinka hengästynyt tyynnyn ja vaikka kuinka ahdistunut voitaa ahdistuksen

Tämän katkelman semanttis-rakenteellisena ytimenä katson olevan kohdan *sillä pikimmiten!*, *tiedän* XXIV kappaleessa. Tulkintani mukaan juuri tätä kohtaa edustaa jo kappaleen XXI *tiedän*, ja näin ollen kappaleiden XXI–XXIV muodostama katkelma olisi kirjoitettavissa yksinkertaistaen seuraavaan muotoon: SILLÄ tiedän, KOSKA muistavan ulottuvilla ovat aina vaikkapa lapsuuden lähimetsä – –, ETTÄ – – vaikka [olen] kuinka hengästynyt tyynnyn – –. Kyseessä on siis tekstijaksoa XIX–XX selittävä jakso ja kytkentää osoittava eksplanatiivinen rinnastuskonjunktio SILLÄ.

Kappaleet XXV–XXVIII muodostavat kappaleille XXI–XXIV alisteisen kiinteän kokonaisuuden. Kausaalinen syykytkentä on eksplisiittisesti ilmaistu alistuskonjunktioilla *koska*:

- (XXV) koska on vain valoisa se mielentäysi jossa saatan milloin tahansa, milloin tahansa
- (XXVI) matkustaa vaikkapa muistojeni kaupunkiin, siihen, joka ei pursua vain julkeutta ja valtaa,
- (XXVII) saapua vaikkapa muistojeni puistoon, siihen, joka ei ulotu vain yhdeltä kadulta toiselle
- (XXVIII) ja kohdata vaikkapa muistojeni ihmisen, hänet, joka ei vain sano ja naura

Yksinäisyyden 20. virkkeen kahden viimeisen kappaleen tulkitsen muodostavan edellä olevaan katkelmaan nähden kopulatiivisen ja siten tekstijaksolle XXI–XXIV alisteisen kokonaisuuden:

- (XXIX) koska on pyyteistä puhdas se joka elää niin ajattomasta vakuutuneena varmana että yhtäaikaisesta ihmistenvälisestä vaikutumatta vaikeuksista heidän kanssaan
- (XXX) myös samanlaisena sen sijaan että vain vastakkaisena ja myös samanlaisen edessä sen sijaan että vain päinvastaisen siellä missä toisilleen selkensä kääntäneet tuijottavat samaan suuntaan ja toisistaan loitontuneet tungeksivat kylki kyljessä.

Lopuksi esitän *Yksinäisyyden* 20. virkettä koskevan makrorakenneanalyysini vielä kaaviona. Perusyksikköinä olen käyttänyt virkkeen kolmeakymmentä kappaletta, joista jokaisen olen rajannut omaksi laatikokseen. Virkkeen neljä polylausetta olen erottanut rajaamalla ne pisteviivalla. Kaavion vasempaan laitaan olen lisäksi kirjannut virkkeen sisällön tiivistävät makropropositiot. Kappaleiden, polylauseiden ja makropropositioiden väliset suhteet olen osoittanut metakielisillä konjunktioilla sekä sisennyksillä (*Kaavio 1*).

3. Polylauseet ja Yksinäisyyden tyyli

Edellä olen esimerkin avulla havainnollistanut, kuinka *Yksinäisyyden* pitkät virkkeet ovat makrorakenneanalyysia hyödyntäen rajattavissa polylauseisiin. Seuraavaksi esittelen vielä, mikä merkitys polylauseilla on *Yksinäisyyden* tyylin kannalta. Havaintoni perustuvat pro gradu -tutkielmaani, jossa jaoin *Yksinäisyyden* kahdeksan pisinä virkettä (laajuudeltaan 735–4573 sanaa) polylauseisiin edellä olleen esimerkin mukaisesti (ks. Linnovaara 2003, 58–65).

Tarkastelen tyyliä Saukkosen (1984) tavoin välittömästi perspektiivistä ja välillisesti intentio-funktiosta ja tilanteesta johtuvana tekstin ominaisuutena. Kullakin viestintätapahtumalla on omat erityisvaatimuksensa, jotka ovat riippuvaisia puhujan tai kirjoittajan tarkoituksista eli intentioista, tekstin tehtävästä eli funktiosta sekä lähettäjän ja vastaanottajan välisestä suhteesta eli kulloisestakin sosiaalisesta tilanteesta. Viestintätapahtuman tarkoitus eli intentio-funktio ja sosiaalinen tilanne vaikuttavat edelleen siihen, millaisen näkökulman eli perspektiivin sanoman lähettäjä asiaansa valitsee. Oman persoonallisen näkökulmansa lisäksi lähettäjän on huomioitava intentio-funktiosta johtuva näkökulma ja sanoman oletetun vastaanottajan näkökulma. Tekstissä yhdistyvät siis lähettäjän sisäinen persoonallinen näkökulma ja vastaanottajasta ja viestinnän tavoitteesta johtuva ulkoinen tarkoituksenmukaisuusnäkökulma, joiden summa tai kompromissi tyylin voi sanoa olevan. (Saukkonen 1984, 11–12.)

Tekstin tyyllillistä kokonaismerkitystä on Saukkosen mukaan mahdollista analysoida kulloisenkin puheen tai kirjoituksen kaikentasoisina yksikköinä toimivia elementtejä (sanastollisia, kieliopillisia, rakenteellisia) ja niiden välisiä suhteita tarkastelemalla. Nämä elementit ovat määriteltävissä enemmän

Kaavio 1. Yksinäisyyden 20. virkkeen makrorakenne kappaletasolla

(M1) minä tahtoo
hyvästellä puiston
KOSKA (M2) minä on lähdössä
pois kaupungista

Puistoon minä tänäänkin juoksen -- tervehtiäkseni ystävää -- tiedän hylkääväni -- kaupungin -- hyvästellä tahdon ja kiittää --	
	-- laskemalla jalkani ruohikkoon -- JA
	-- painamalla käteni puuvanhan kylkeen -- JA
	-- tulemalla veden ääreen --

NIIN ETTÄ

NIIN ETTÄ

(M3) minä jää ehkä
kaipaamaan jotain
MUTTA (M4) minä ei epäroi
pääöstään
KOSKA (M5) minä kokee itsensä
ulkopuoliseksi
JA (M6) minällä ei ole
mitään menetettävää

-- kaipaan ehkä jotakin, ehkä kaihomielin kohtaan --	
MUTTA	
-- muistelematta, koska -- on yhtäkkiä taas yksin --	JA
-- odottamatta, koska -- joutuu takaisin sinne missä oli -- yhdentekevä --	JA
-- katumatta, koska -- yritti vain poiketa tieltä jonka oli nähnyt johtavan takaisin sinne mistä oli lähtenyt --	JA
-- epäroimättä, koska -- tietää jätettyjen jälkien pysyvän vielä sittenkin kun yhteys elävään on katkennut --	

NIIN ETTÄ

NIIN ETTÄ

(M7) minä tuntee itsensä
vapaaksi ja vahvaksi

-- olen myös vapaa ansasta jonka olin itse itselleni rakentanut --	JA
-- veresvoimissani --	JA
-- minun ei tarvitse -- tehdä itseäni tykö ja tyrkyttäytyä ja kerjätä --	
NIIN ETTÄ	
-- ihmisten elämästä en enää välitä enkä naisista piittaa --	JA
-- tieni valitsen häiriintymättä ja häiriintymättä kuljen --	JA
-- jos joskus pysähdyn -- teen sen vain tutkiakseni -- kuvan jossa itseni näen --	
-- kulkemassa omaa tietäni -- riippumattomana -- muiden kulkijoiden vauhdista vaikuttumatta sovittaa askeleensa oman sopivansa mukaan --	
NIIN ETTÄ	
-- ehkä: kiinnitän huomioni -- käännyn katsomaan -- panen merkille --	MUTTA -- aina häiriintymättä --

KOSKA

KOSKA

(M8) minä luottaa muistojensa
rauhottavaan voimaan

-- eikä väliaikaista kavahda silloin kun saa nähdä sen missä itselle on sija vielä sittenkin kun on jäänyt yksin -- oman ehdottomansa varaan --	-- selkänsä kään- nettyään ja hyväs- tinsä jätettyään --
SILLÄ	
-- tiedän -- KOSKA -- muistavan ulottuvilla -- lapsuuden lähimetsä --	
ETTÄ	-- milloin tahansa --
-- voitan ahdistuksen --	
KOSKA	
-- on vain valoisia se mielentäysi jossa saatan milloin tahansa --	
-- matkustaa vaikkapa muistojeni kaupunkiin, --	JA
-- saapua vaikkapa muistojeni puistoon --	JA
-- kohdata vaikkapa muistojeni ihmisen --	
JA KOSKA	
-- on pyyteistä puhdas se joka elää niin ajattomasta vakuuttuneena -- että yhtäaikaisesta ihmistenvälisestä vaikuttumatta vaikeuksista heidän kanssaan --	
JA	
-- myös samanlaisena sen sijaan että vain vastakkaisena --	

tai vähemmän abstrakteiksi tai konkreettisiksi, dynaamisiksi tai staattisiksi sekä objektiivisiksi tai subjektiivisiksi. Lisäksi elementtien väliset suhteet muodostavat tekstirakenteita, jotka voivat olla 1) rinnasteisia eli esitteleviä, 2) lokaalisesti hierarkkisia eli kuvailevia, 3) temporaalisesti hierarkkisia kertovia, 4) erityisesti abstrakteihin sisältää–sisältyy–suhteisiin perustuvia analysoivia tai 5) kausaalisia eli perusteleviä (vrt. edellä esitettyyn makropropositioiden kytkentätylogiaan). Edellä mainitut kategoriat osoittavat tekstin tuottajan perspektiiviä tarkoitteeseen siten, että abstraktisuus–konkreettisuus-taso ilmentää etäisyysperspektiiviä, dynaamisuus–staattisuus-taso dynaamisuusperspektiiviä, objektiivisuus–staattisuus-taso asenneperspektiiviä ja elementtien väliset suhteet rakenneperspektiiviä. (Saukkonen 1984, 38–50.)

Seuraavassa tarkastelen *Yksinäisyyden* tyyliä keskittyen sellaisiin kieliopillisiin ilmiöihin, joita voi pitää nimenomaan polylyuseiden ominaisuuksina. Toisin sanoen esimerkiksi sanaston systemaattisen tarkastelun rajaan käsittelyni ulkopuolelle, koska vaikka sanasto vaikuttaakin merkittävästi *Yksinäisyyden* kokonaistyyliin, se ei kuitenkaan varsinaisesti ole polylyuseisiin sidoksissa oleva seikka. Korostan vielä, että tarkoitukseni ei ole muodostaa kokonaiskuvaa *Yksinäisyyden* tyylistä, vaan keskityn tarkastelemaan ainoastaan polylyuseiden tyylillistä vaikutusta ja merkitystä. Tarvittavana vertailuaineistona käytän Saukkosen (1984) laajan tyylianalyysin tutkimustuloksia.

3.1. Etäisyysperspektiivi eli abstraktiotaso

Tekstin abstraktiotasolla ilmaistaan suhteellista etäisyyttä suorasta aistikokemuksesta. Näin ollen tieteellis-teoreettiseen tai tiedottavaan tekstiin verrattuna taiteellinen teksti on konkreettia tyyliä, koska taiteellisessa tekstissä kuvitteellinen konkreetti asia edustaa abstraktia ilmiölajia eli on yleisen asian kuva, kun taas tieteellis-teoreettisessa ja usein myös tiedottavassa tekstissä abstrakti edustaa konkreettia eli yleinen yksityistä. (Saukkonen 1984, 38–39.) Ilmiöt ja niitä kuvaavat tekstit eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti vain joko konkreetteja tai abstrakteja, vaan abstraktiudessa on eri asteita (Martin 1981, 59–60).

Kuten edellä polylyuseiden rajaamisenkin yhteydessä kävi ilmi, *Yksinäisyyden* polylyuseille on luonteenomaista rakenteellinen kompleksisuus: tekstiä hallitsevia piirteitä ovat luettelomaiset, rinnasteisten elementtien muodostamat jaksot, lauserakenteen katkokset sekä monikerroksinen hallitsevien ja alisteisten lauseiden hierarkia (ks. tarkemmin Linnovaara 2003, 29–35). Nämä *Yksinäisyyden* polylyuseille tyypilliset ominaisuudet lisäävät tekstin abstraktiutta, mikä on todennettavissa myös eräitä kieliopillisia ilmiöitä tarkastelemalla. Esimerkiksi *joka*-relatiivilauseet ovat *Yksinäisyyden* polylyuseille erittäin tyypillinen, tekstin abstraktiutta lisäävä tekijä. Saukkosen (1984, 60) laajan aineiston kaikista tekstisanoista *joka*-relatiivipronominien osuus on tieteelli-

sessä tyyliissä 1,34 %, tiedotustyyliissä 1,27 % ja taiteellisessa tyyliissä 0,80 %. Omassa tutkimusaineistossani vastaava osuus on peräti 1,75 % eli jopa huomattavasti enemmän kuin tieteellisessä tyyliissä keskimäärin. Abstraktiutta lisäävä vaikutus johtuu siitä, että relatiivilause saattaa muodostaa pääsanansa kanssa hyvinkin laajan nominaalisen konstruktion. *Yksinäisyydessä* tällaisten rakenteiden hallittavuutta vaikeuttaa usein vielä se, että nominien attribuutteina esiintyvät relatiivilauseet ovat matriisilauseeseensa nähden keskeisupotuksia ja sisäiseltäkin rakenteeltaan oikealle haarovia kuten tekstinäytteessä 1 (keskeisupotuksista ja oikealle haarovista rakenteista ks. Karlsson 1998, 174–175). Katkelman alla olen vaihtoehtoiseen tekstistrategiaan perustuvan rakenteen avulla havainnollistanut, kuinka saman sisällön ilmaiseminen itsenäisillä erillisillä virkkeillä merkitsee lievempää ja yksinkertaisempaa käsitteellistämisen tasoa sekä rinnasteisempää, esittelevämpää ja helpommin hallittavaa rakennetta (vrt. Saukkonen 1984, 60).

- (1) -- tuona talvena, jona olen kiltti pikkuinen jolla on uudet keltaiset töppöset ja uusi keltainen haalari ja joka saa mielensä mukaan huiskia ja paiskia ja vedättää ja teettää mutta myös koska tahansa heittäytyä hankeen ja vaatia luokse isän ja äidin, soi koko lumipuutarha iloa ja riemua -- (Y 134)

Vaihtoehtoinen tekstistrategia:

Olen kiltti pikkuinen. Minulla on uudet keltaiset töppöset ja uusi keltainen haalari. Saan mieleni mukaan huiskia ja paiskia ja vedättää ja teettää, mutta saan myös koska tahansa heittäytyä hankeen ja vaatia luokse isän ja äidin. Tuona talvena soi koko lumipuutarha iloa ja riemua.

joka-relatiivilauseitakin tyypillisempiä *Yksinäisyyden* polylyaseille ovat *että*-konjunktioilla alkavat lauseet, jotka relatiivilauseiden tavoin osoittavat tarkoitteen abstrahoimista ja strukturoimista laajaksi nominaaliseksi yksiköksi. *että*-konjunktioiden osuus tutkimusaineistoni kaikista tekstisanoista on 2,83 %, kun Saukkosen aineistossa vastaava osuus taiteellisessa tyyliissä on ainoastaan 0,90 %, tiedotustyyliissä 0,93 % ja tieteellisessäkin tyyliissä vain 1,13 %. Tekstinäytteen 2 osoittamalla tavalla *että*-konjunktioilla muodostettujen rakenteiden kompleksisuutta *Yksinäisyydessä* lisää usein se, että keskenään rinnastetut *että*-lauseet saattavat muodostaa hyvinkin pitkiä tekstijaksoja. Tarvittaessa *että*-lauseen avulla muodostettu nominaalinen rakenne voidaan usein korvata pronominilla, kuten vaihtoehtoisen tekstistrategian hyödyntäminen osoittaa. (Vrt. Saukkonen 1984, 60.)

- (2) -- muistaako hän, että jossakin vieläkin kauempana päivän kuumuus usein tukahdutti nekin vähät äänet jotka tasangolta tavallisesti kuuluivat, että tasangon ylle vuorilta ajelehtinut metsäpalon savu teki autereesta joskus vieläkin utuisempaa kuin se yleensä oli ja että laskevan auringon hehku ennen aikojaan kellastuneen metsän lehväs-

tössä värjäsi joinakin iltoina koko puiden alaisen maailman totuttua-
kin täyteläisemmin värein – (Y 69)

Vaihtoehtoinen tekstistrategia:

Jossakin vieläkin kauempana päivän kuumuus usein tukahdutti nekin vähät äänet, jotka tasangolta tavallisesti kuuluivat, tasangon ylle vuorilta ajelehtinut metsäpalon savu teki autereesta joskus vieläkin utuisempaa, kuin se yleensä oli, ja laskevan auringon hehku ennen aikojaan kellastuneen metsän lehvästössä värjäsi joinakin iltoina koko puiden alaisen maailman totuttuakin täyteläisemmin värein. Muis- taako hän *sitä*?

Polylauseiden voi siis *Yksinäisyydessä* katsoa lisäävän tekstin abstraktiutta, koska ne sisältävät runsaasti enemmänkin teoreettis-tieteelliselle tyylilajille kuin taiteelliselle tyylille ominaisia korkeaa abstraktiotasoa edustavia, laajoja nominaalisia yksiköitä.

3.2. Dynaamisuusperspektiivi

Abstraktiotasoa ilmentävän etäisyysperspektiivin ohella toisena tärkeänä tyy- lejä erottelevana ja luonnehtivana näkökulmaulottuvuutena on se, nähdäänkö tekstin ilmiöt dynaamisina vai staattisina. Dynaamisuustaso korreloi siinä mielessä abstraktiotason kanssa, että tekstin abstraktiutta korostavat rakenteet ja muut kielelliset piirteet ovat luonteeltaan usein myös staattisia, kuten edellä tekstinäytteissä 1 ja 2. Niiden sisältämät nominaaliset konstruktiot ovat sekä abstraktimpia että myös staattisempia kuin vaihtoehtoisen tekstistrategian mukaan rakentamani vertailutekstit, jotka ovat luonteeltaan konkreetimpia ja dynaamisempia. (Vrt. Saukkonen 1984, 41–42.) Osaltaan staattisuutta lisää myös ns. syntaktisen ikonikan hyödyntäminen polylauseiden sisäisenä teksti- strategisena keinona (ks. tarkemmin Linnovaara 2003, 35–37, 69).

Luonnollisesti jo se, että *Yksinäisyyden* pitkät virkkeet ylipäättään muodostuvat sellaisista laajoista, rakenteellisesti kompleksisista ja monitulkintaisista, tekstin makrosyntaktista analyysia edellyttävistä yksiköistä kuin poly- lause, korostaa tekstin staattisuutta. Tästä huolimatta polylauseiden vaikutus dynaamisuusperspektiiviin ei ole yksiselitteinen, sillä staattisiksi luokitelta- vien laajojen nominaalisten konstruktioiden ja pitkien syntaktisesti ikonisten jaksujen lisäksi *Yksinäisyyden* polylauseet sisältävät myös seuraavan esimer- kin kaltaisia, lyhyistä yksinkertaisista lauseista rakentuvia dynaamisia jaksoja:

- (3) – – erehdytät ja annat erehtyä, ahdistat ja annat ahdistua ja horjutat ja annat horjua kun harha harhalta pyyhit pois ja häivyvät sitä mikä ei enää ole totta ja kulma kulmalta houkuttelet esiin ja käännät näkyviin ja kiinnität paikalleen sen mikä meidät nyt yhdistää, luotat yhä ja tahdot – – (Y 15)

On huomioitava, että polylauseiden voidaan katsoa lisäävän tekstin dynaamisuutta myös siinä mielessä, että polylauseista rakentuvien virkkeiden rinnalla teoksen ”normaalien” virkkeiden dynaamisuus korostuu. Esimerkiksi, kun minän ja sinän suhde *Yksinäisyyden* ensimmäisen luvun jälkipuoliskolla lähestyy loppuaan, pitkien, monimutkaisten virkkeiden keskellä lukijan pysäyttää yksinkertainen virke *Mutta minua vain palelee* (Y 32), mikä tiivistää minäkertojan kokemusmaailman ja tunnetilan tehokkaasti ja dynaamisesti.

3.3. Asenneperspektiivi

Kolmantena perspektiivikysymyksenä tarkastelen, millaista asennetta *Yksinäisyyden* pitkien virkkeiden polylause-rakenne ilmentää, subjektiivista vai objektiivista. Koska *Yksinäisyys* on minäkertojan tunteenomaista ja avointa ”puhetta” sinälle, asenneperspektiivi on luonnollisesti tekstin tyyliä voimakkaasti hallitseva tekijä: teos on kokonaisuutena erittäin subjektiivinen ja intiimi. Tätä piirrettä myös kirjailija Matti Mäkelä (1999, 22) osuvasti korostaa *Yksinäisyyttä* käsittelevässä kirjallisuuskritiikissään: ”Kirja käpertyy itsensä ympärille, merkilliseen yksityisyyteen. Lukija tuntee itsensä tungettelijaksi, tekee melkein mieli pyytää anteeksi, että tällä tavalla röyhkeästi tulee toisen kirjaa lukemaan.”

Katson, että polylauseista rakentuvat erittäin pitkät ja kompleksiset virkkeet tukevat merkittäväällä tavalla *Yksinäisyyden* subjektiivista kokonaisasennetta, sillä niiden voi katsoa olevan yritys kuvata sellaista tajunnan maailmaa, mikä ei ole vielä täysin jäsentynyt ja koodautunut ”normaaliksi” tai ”todelliseksi” kielelliseksi tekstiksi – puheeksi tai kirjoitukseksi, kommunikaatioksi. George W. Gracen (1987, 30–31, 110–111) ajattelua soveltaen polylause-rakenne heijastelee siis sellaista aistein havaittavan reaali maailman (sensible world) ja aiempien tietorakenteiden ja kokemusten pohjalta rakentuvan yksilöllisen käsitte maailman (conceptual world) rakennetta, missä useat yksittäiset käsitteelliset tapahtumat (conceptual event) ovat samanaikaisia ja limittäisiä. Tämän sisäisen käsitte maailman, subjektiivisen tietoisuuden, alue on kuitenkin niin laaja ja syvä, että siitä huolimatta, että minäkertoja (tai kirjailija) pystyy sitä tietoisesti havainnoimaan, sen kokonaisuutta ei ole mahdollista kielellisesti hallita (vrt. Chafe 1994, 27–28, 34–35). Mutta vaikka minäkertojalla (tai kirjailijalla) ei olekaan suoraa pääsyä kognitioon kielellisin keinoin, pitkien, polylauseista rakentuvien virkkeiden voi katsoa ilmentävän tuota mentaalista, esikielellistä ja siten myös absoluuttisen subjektiivista maailmaa.

Yksinäisyyden polylauseiden sisäisistä piirteistä subjektiivista asenneperspektiiviä korostaa erityisesti fragmenttilauseiden käyttö (ks. myös Linnovaara 2003, 39–40). Esimerkissä 4 unelma rauhallisesta onkikethestä kotijärvellä herättää minässä innostuksen, joka heijastuu kerrontaan kiihtyvänä tempona:

mielikuvista ei ehdi muodostua syntaktisesti täydellisiä rakenteita, vaan ne jäävät fragmentaariksi huudahduksiksi. *Yksinäisyyden* polylauseiden sisäiselle rakenteelle tyypilliset huudahdukset korostavat tekstin subjektiivista asennetta myös siinä mielessä, että toisinaan ne kuvastavat eräänlaista itsereflektiota, minäkertojan reagoitua omaan ajatteluunsa. Esimerkiksi tekstinäytteessä 5 subjektiivista asenneperspektiiviä ilmaisee kieltosana *ei*, jonka tehoa on korostettu huutomerkin lisäksi kappalejaolla.

- (4) -- minä istun kivellä ja ong
 kun tiirat!
 kun pilvet!
 kun kaikki taivaan valo!
 ja heti kun kutsun se että ikkunasta katsotaan ja luokseni tullaan
 ja veneeni autetaan vesille -- (Y 30)
- (5) -- enkä minä ole pettynyt enkä toiveikas enkä pohdi aiheuttamaani
 enkä aikomaani eikä minun silmistäni näy ilo eikä suru eikä otsaltani
 tietojeni määrä eikä uskoni lujuus:
 ei!
 minä ammennan omastani tarkasti vain sen minkä kulutan ja valais-
 laisen vain nähdäkseni itse ja tyydyn haaleaan lämpöön -- (Y 107)

Asenneperspektiivin voi *Yksinäisyydessä* katsoa olevan siinä mielessä sidoksissa sekä rakenteelliseen näkökulmaan, jota käsittelemme seuraavaksi, että edellä käsittelemääni dynaamisuusperspektiiviin, että esimerkkien 4 ja 5 tapaiset dynaamisina pidettävät ja rakenteellisesti usein rinnastusta suosivat jaksot liittyvät tunteenomaiseen kerrontaan, kun taas staattiset ja rakenteellisesti hierarkkiset jaksot liittyvät ennemminkin analysoiviin, järkiperaistä pohdintaa korostaviin jaksoihin.

3.4. Rakenneperspektiivi

Neljäntenä *Yksinäisyyden* tyylin kannalta merkityksellisenä tekijänä tarkastelen polylauseiden vaikutusta teoksen rakenneperspektiiviin. Kun etäisyys-, dynaamisuus- ja asenneperspektiivin yhteydessä huomio kiinnittyy lähinnä polylauseiden sisäisiin ilmiöihin, rakenneperspektiivin kannalta olennaista on ennen kaikkea polylauseiden välisten suhteiden tarkastelu.

Yksinäisyyden polylauseiden välisistä kytkennöistä valtaosa on metakonnektiivien NIIN ETTÄ ja KOSKA mukaisia kausaalisia kytkentöjä. Polylauseiden välisten kytkentöjen näkökulmasta eli tekstin makrotasolla *Yksinäisyys* on siis rakenneperspektiiviltään lähinnä perusteleva: selitys- ja syykytkentöjen osuus kaikista kytkennöistä on 82,7 %. Tällainen kausaalisuuteen pohjautuva perusteleva rakenne on tyypillinen usein abstrakteja ilmiöitä käsitteleville tieteellis-teoreettisille ja tiedottaville teksteille, kun taas taiteelli-

set tekstit ovat yleensä keskimäärin konkreetimpia ja rakenneperspektiiviltään ennemminkin ajallisesti hierarkkisia eli kertovia ja lokaalisesti hierarkkisia eli kuvailevia (Saukkonen 1984, 49–50, 61–62).

Toki myös *Yksinäisyydestä* on hahmotettavissa konkreettinen aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva tapahtumakaari, joka alkaa minän ja sinän yhteisestä junamatkasta ja päättyy minän paluuseen autoituneeseen lapsuudenkotiinsa, mutta teoksen tulkinnallisella ja temaattisella makrorakennetasolla temporaaliset ja lokaaliset suhteet ovat toissijaisia. Voisikin sanoa, että *Yksinäisyydessä* olennaisempia ovat tekojen motiivit kuin itse teot. Raento ei keskity kerronnassaan konkreettisten tapahtumien ja paikkojen kuvaamiseen vaan uppoutuu syvällä minäkertojan tajunnanvirtaan ja kokemusmaailmaan, ajatuksiin ja tunteisiin. Raento kirjoittaa minäkertojan peloista, haaveista, unista ja muistoista: näennäisesti konkreettisetkin ilmiöt ovat usein pohjimmiltaan runokuvia ja metaforia (ks. tarkemmin Linnovaara 2003, 25–28).

Mainittakoon vielä, että esittelevää rakennetta edustavien kopulatiivisten lisäyskytkentöjen osuus *Yksinäisyyden* polylyauseiden välisistä kytkennöistä on ainoastaan 12,1 %, vaikka keskimäärin taiteelliset tekstit ovat rakenteeltaan enemmän esitteleviä kuin perustelevia (vrt. Saukkonen 1984, 61–62).

4. *Polylyauseet ja Yksinäisyyden tulkinta*

Edellä olen osoittanut, että *Yksinäisyyden* kielelle ominaiset pitkät, kompleksiset virkkeet ovat jaettavissa makrosyntaktisesti ja tyylillisesti merkityksellisiin tekstijaksoihin, polylyauseisiin. Yhteenvetona polylyauseiden merkityksestä *Yksinäisyyden* tyylille voidaan todeta, että polylyauseista rakentuvat pitkät virkkeet lisäävät tekstin abstraktiutta ja subjektiivisuutta. Myös rakenneperspektiiviin vaikutus on yksiselitteinen: polylyauseiden välisten kytkentöjen tarkastelu osoittaa *Yksinäisyyden* olevan makrorakenteeltaan vahvasti perusteleva. Sen sijaan dynaamisuusperspektiivin kannalta polylyauseiden merkitys ei ole aivan yhtä ongelmaton, sillä staattisina pidettävien piirteiden ohella polylyauseilla voi katsoa eräissä tapauksissa olevan myös tekstin dynaamisuutta korostava vaikutus. Saukkosen (1984, 61–62) tutkimuksen mukaan taiteellinen teksti on tieteellis-teoreettiseen tekstiin verrattuna keskimäärin konkreettisempaa, dynaamisempaa, subjektiivisempaa, kertovampaa ja kuvailevampaa. Näin ollen etäisyys- ja rakenneperspektiivin sekä osittain myös dynaamisuusperspektiivin osalta polylyauseiden voi *Yksinäisyydessä* katsoa korostavan sellaista näkökulmaa, joka normaalisti ei ole taiteelliselle tyylille ominainen.

Jäljelle jää vielä yksi keskeinen peruskysymys: miksi Raento on teoksessaan hyödyntänyt kuvattun kaltaisia virkerakenteita hyödyntävää tekstistrategiaa? Vastauksen löytäminen edellyttää *Yksinäisyyden* lingvistisen tarkaste-

lun yhdistämistä teoksen kirjallisuustieteellis-kulttuurintutkimukselliseen analyysiin.

Näkemykseni mukaan *Yksinäisyys* on tulkittavissa eräänlaiseksi käännteiseksi kehityskertomukseksi, jossa minäkertoja tekee päättymätöntä paluuta siihen, mitä ei ole – vakaaseen ja yhtenäiseen minuuteen (ks. tarkemmin Linnovaara 2000, 61–62). Tällainen tulkinta perustuu viime vuosikymmeninä erityisesti kulttuurintutkimuksen piirissä korostuneeseen käsitykseen identiteettien epävakauudesta ja moninaisuudesta. On alettu puhua postmodernista subjektista, jolla ei ole mitään kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Aiemmin yhtenäisenä ja vakaana pidetyn subjektin ei enää ajatella muodostuvan yhdestä vaan useista identiteeteistä, jotka toisinaan saattavat olla jopa ratkaisemattomassa ristiriidassa keskenään. Siten jokin täysin yhtenäinen, täydellinen, varma ja koossapysyvä identiteetti onkin eräänlainen fiktio tai fantasia. (Hall 1992, 276–277.)

Kuten aiemmassa, kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessani (Linnovaara 2000) olen osoittanut, *Yksinäisyyden* miespuolinen minäkertoja on tulkittavissa edellä kuvatun kaltaiseksi postmoderniksi subjektiksi. Polylauseiden hyödyntäminen yhtenä *Yksinäisyyden* keskeisenä tekstistrategisena keinona tukee osaltaan tätä tulkintaa, sillä polylauseiden aikaansaama kerronnan kielellinen kompleksisuus ilmentää tehokkaasti minäkertojan sisäisen maailman epävakautta ja minäkuvan pirstaleisuutta. Vaikka *Yksinäisyyden* pitkät, semanttisesti ja rakenteellisesti kompleksiset virkkeet vaikeuttavatkin tekstin luettavuutta ja ymmärrettävyyttä, niillä on siis teoksen sisällöllisen tematiikan kannalta selvä kommunikatiivinen tarkoitus (vrt. Enkvist 1983, 86).

Yksinäisyydestä esittämäni tulkintaa tukee myös tekemäni analyysi polylauseiden vaikutuksesta teoksen tyylilliseen perspektiivimerkitykseen. Ensinnäkin polylauseiden kaltaisiksi laajoiksi makrosyntaktisiksi yksiköiksi jäsenytyvä, subjektiivista asenneperspektiiviä korostava kerronta luo lukijalle illuusion minäkertojan tajunnanvirrasta, alitajunnan esikielellisestä tasosta, jossa identiteettiä koskevat pohdinnat viime kädessä käydään. Myös tekstin etäisyys- ja dynaamisuusperspektiivin kannalta polylauseilla on *Yksinäisyyden* kokonaistulkintaa tukeva merkitys, sillä polylauseille ominaiset, tekstin abstraktiutta ja staattisuutta lisäävät laajat nominaaliset yksiköt tehostavat teoksen tapahtumien painottumista mentaaliseen tajunnan ja kokemuksen tasolle, ei fyysiseen, konkreettiseen toimintaan. Lisäksi *Yksinäisyyden* polylauseita hyödyntävä tekstistrategia mahdollistaa tunteenomaiseen kerrontaan liittyvien dynaamisten ja analyysoivaa, järkiperaista pohdintaa korostavien staattisten tekstijaksojen vuorottelun jopa yksittäisen virkkeen sisällä, mikä osaltaan korostaa minäkertojan tunne- ja ajatusmaailman ristiriitaisuutta ja epävakautta.

Asenne-, etäisyys- ja dynaamisuusperspektiivin ohella myös rakenneperspektiivin kannalta *Yksinäisyyden* polylauseilla on olennainen, teoksen tul-

kintaan sidoksissa oleva merkitys: syy–seuraus-suhteille pohjautuvan perustelevan makrorakenteen voi katsoa ilmentävän minäkertojan pyrkimystä konstruoida looginen, järjestelmällinen ja hallittavissa oleva kuva ympäröivästä maailmasta ja itsestään. Toisin sanoen polylyauseista koostuvat laajat virkkeet ovat tulkittavissa minän yritykseksi hallita kielen avulla samanaikaisesti sisäinen ja ulkoinen todellisuus niin, ettei mitään jäisi sanomatta tai havaitsematta. Tulos on päinvastainen: virkkeiden sisällä eri aikatasoja edustavien kokemusten, tunteiden, ajatusten, tapahtumien ja tekojen limittyessä kieli hajoaa – samalla hajoaa käsitys maailmasta ja minuudesta.

5. Lopuksi

Kehittelemäni polylyause-käsite on käyttökelpoinen ja toimiva keino avata Esko Raennon romaanille *Yksinäisyys* ominainen tekstin rakenteellinen ja semanttinen kompleksisuus, ja polylyauseen avulla *Yksinäisyyden* tekstirakenteen, tyylin ja tulkinnan keskinäistä suhdetta on mahdollista tarkastella lingvistisesti mielekkäällä tavalla. Koska polylyause on käsitteenä uusi, sen todellisen merkityksen ja toimivuuden arviointi edellyttää kuitenkin käsitteen soveltamista myös muihin tutkimusaineistoihin. Kuten edellä olen osoittanut, yhdessä makrorakenteenanalyysin kanssa polylyauseetta on mahdollista soveltaa ainakin *Yksinäisyyden* kaltaisten kokeellisten, pitkiä virkerakenteita suosivien proosateosten lingvistiseen analyysiin. Lisäksi uskon käsitteestä olevan hyötyä myös muiden kuin kaunokirjallisten tekstien tarkastelussa, esimerkiksi puhutun kielen tutkimuksessa.

LÄHTEET

Tutkimuskohde

Y = RAENTO, ESKO 1998: *Yksinäisyys: missä vetovoimat kumoavat toisensa*. Otava, Helsinki.

Muut lähteet

- BADINTER, ELISABETH 1992: *Mikä mies on?* Suom. Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere.
- CHAFE, WALLACE 1994: *Discourse, Consciousness, and Time: The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. University of Chicago Press, Chicago.
- VAN DIJK, TEUN A. – KINTSCH, WALTER 1983: *Strategies of Discourse Comprehension*. Academic Press, Orlando.
- ENKVIST, NILS ERIK 1983: Tyylintutkimuksen käsitteistä ja menetelmistä. NEVALA, MARIA-LIISA (toim.): *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Tietolipas 94. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- GRACE, GEORGE W. 1987: *The Linguistic Construction of Reality*. Croom Helm. London–New York–Sydney.
- HALL, STUART 1992: The Question of Cultural Identity. HALL, STUART – HELD, DAVID – MCGREW, TONY (toim.): *Modernity and Its Futures*. Polity Press. Oxford–Cambridge.
- KARLSSON, FRED 1998: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos. Yliopistopaino. Helsinki.
- KIELI JA SEN KIELIOPIT 1994: *Kieli ja sen kieliopit: opetuksen suuntaviivoja*. Opetusministeriö – Painatuskeskus. Helsinki.
- LINNOVAARA, JAAKKO 2000: Takaisin kohtuun: maskuliinisen identiteetin muotoutuminen Esko Raennon teoksessa *Yksinäisyys*. KURIKKA, KAISA (toim.): *Sanelma. Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2000*.
- 2003: *Polyclause tyylikeinona Esko Raennon romaanissa Yksinäisyys*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LIUKKONEN, TERO 1998: Kun tajuaa yksinäisyytensä. *Helsingin Sanomat* 20.12.1998.
- LÖTSCHER, ANDREAS 1987: *Text und Thema: Studien zur thematischen Konstituenz von Texten*. Max Niemeyer. Tübingen.
- MANN, WILLIAM C. – THOMPSON, SANDRA A. 1986: Relational Propositions in Discourse. *Discourse Processes. A multi-disciplinary journal* Vol. 9. No. 1. Ablex Publishing Corporation. Norwood, New Jersey.
- MARTIN, GRAHAM DUNSTAN 1981: *The Architecture of Experience*. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- MÄKELÄ, MATTI 1999: Romaani jolle löytyy kourallinen lukijoita. *Aamulehti* 8.2.1999.
- SAUKKONEN, PAULI 1984: *Mistä tyyli syntyy?* Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo–Helsinki–Juva.
- 2001: *Maaailman hahmottaminen teksteinä: tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Yliopistopaino. Helsinki.

JAAKKO LINNOVAARA: *Polyclause as an intrasentential text sequence in the novel Yksinäisyys by Esko Raento*

Exceptionally long, structurally and semantically complex sentences are typical of Esko Raento's novel *Yksinäisyys*. It is impossible to examine the structure and thematic content of the sentences, which may consist of even more than 4000 words, using only traditional means of sentence analysis. Therefore, in order to analyse the language of *Yksinäisyys*, the methods of text linguistics should be used. This article illustrates how the long sentences of *Yksinäisyys* can be divided into structurally, stylistically and interpretatively meaningful text sequences: polyclauses. The division is made by using the method of macrostructure analysis.

The concept of polyclause refers to the longest sentences of *Yksinäisyys*; text sequences that are larger than a single clause but shorter than a sentence, sequences that are tied together both syntactically and semantically and, in the macrostructural level of the clause, form a meaningful unit. In other words the polyclauses are textlinguistic-syntactic units which can be separated from the text by using thematic macrostructural analysis and by analysing the relations and hierarchies between the sentences – a kind of macrosyntax.

In this article the concept of style is analysed as a linguistic quality that is formed both directly (perspective) and indirectly (intentional-situational function). The polyclauses effect the distance perspective of the text by increasing the level of abstraction and subjectivity of the attitude perspective. Also, the structural perspective of the text is unambiguously affected by the polyclauses; the connections between the polyclauses express the causality of the text's macrostructure. The effect on the dynamic perspective of the text is either static or dynamic, depending on the feature analysed. One must note that abstractivity, causality and a static form of style are usually more typical of scientific and theoretical texts than pure literature.

As a result, this article confirms that long sentence structures, constructed with polyclauses, also have a significant effect on the general thematics of *Yksinäisyys*: a narrative, linguistic complexity created with polyclauses reflects the inner instability and the shattered self-image of the first-person narrator – and contributes to a literary-cultural interpretation in which the first-person narrator of *Yksinäisyys* is seen as a postmodern subject.